

Foto: Tom van Limpt

De kracht van creativiteit in de onderwijspraktijk

CREATIEF SCHRIJVEN ALS MIDDEL OM TOT BEGRIP TE KOMEN

Creatief schrijven kan leiden tot beter en verdiepend leren. Wat levert het op om creatief schrijven te gebruiken voor het aanleren van het begrippenapparaat van verhaalanalyse?

DANIËLLE DIEMEL

Creativiteit in het onderwijs, dat wil iedereen, zo lees ik in de antwoorden op een bericht van mij op de Facebookgroep Leraar Nederlands, maar door tijdsgebrek en de voorgeschreven onderdelen van het examen komt het meestal op een tweede plan te staan. Dat is jammer, want een activiteit als creatief schrijven kan juist voor verdieping van kennis zorgen. Het zelf schrijven van gedichten of korte verhalen kan bewerkstelligen dat het vak Nederlands net iets aantrekkelijker en effectiever wordt. Een voorbeeld met betrekking tot het begrippenapparaat voor verhaalanalyse kan dit illustreren.

Mijn leerlingen van havo 4, die uit zichzelf niet graag lezen en al helemaal geen literatuur, kunnen zich bij al de begrippen die langskomen bij verhaalanalyse weinig

voorstellen. Ze hebben deze echter wel hard nodig op hun mondeling in de examenklas.

Ikzelf loop als ik deze begrippen behandel tegen twee problemen aan. Ten eerste zitten de leerlingen niet allemaal op hetzelfde niveau qua lezen. Niveau 1 van Lezenvoordelijst.nl of Leesadviezen.nl lukt nog wel, maar niveau 2 en 3 wordt door mijn leerlingen vaak als (te) moeilijk ervaren. De valkuil is dat ze dan vaak dunner boeken kiezen, voor niveau 3 bijvoorbeeld, maar vergeten dat ook een dunner boek van een hoger niveau moeilijk is.

Ten tweede kunnen mijn leerlingen de connectie tussen theorie van de verhaalanalysebegrippen en de praktijk van een literair verhaal maar moeilijk leggen. Dit zie ik terug wanneer ik de mondelingen afneem over de gelezen boeken in hun examenjaar en wanneer ik tussendoor in de voorexamenklassen een boekbespreking

KORT VERHAAL	BEGRIPPEN	INHOUD	OPDRACHT
'Niks tegen Kees zeggen', van Jules Deelder	perspectieven: ik-verteller; personale en auctoriale verteller	Verteld vanuit de gedachte van een huisvrouw bij wie een vreemde man aanbelt die het toilet wil gebruiken. Zij staat dit toe, maar maakt zich hier zorgen over. Als zij ten slotte de toiletdeur openmaakt, blijkt de man verdwenen te zijn, op zijn bril na. Een seconde later gaat de deurbel en staat diezelfde man, kletsnat, voor de deur. Of hij zijn bril terug mag, die is hij vergeten.	De leerlingen schrijven vanuit de antagonist: de man die aanbelt. De leerlingen beschrijven zijn gedachten en beleving. Welk perspectief kiezen ze? De auctoriale verteller zal alles kunnen uitleggen, maar een personale niet.
'Glas', van D. van Norden*	open plekken; spanningsopbouw	Een meisje fietst naar school. Ze komt onderweg twee mensen die zich agressief gedragen tegen. Het volgende moment is ze op school en een moment later thuis. Op het nieuws wordt verhaald over een geweldsincident op de plaats en het tijdstip van haar ontmoeting met het tweetal. Een aantal niet nader verklaarde omstandigheden geven je het idee dat zij er iets mee te maken heeft.	De leerlingen gaan aan de slag met de open plekken. Ze zoeken zo'n open plek op en verzinnen zelf wat er gebeurd is.
* Dit verhaal is door de auteur van dit artikel zelf geschreven. Het is verkrijgbaar via <rosapetrusdottir@gmail.com>			
'Poep', van Manon Uphoff	open en gesloten eindes; theorie over waar je in het verhaal start als lezer: ab ovo, in medias res en post rem	Een arme man op een bankje bij een statig huis krijgt van de rijke eigenaresse te horen dat hij de sleutels van haar huis krijgt als hij de twee zojuist door haar honden gedraaide drollen verorbert. Tot haar verbazing gaat hij erop in, maar om te voorkomen dat het hem lukt, eet ze zelf de tweede drol op.	De leerlingen krijgen het eerste deel van het verhaal, tot en met de opdracht tot het eten van de drollen. Ze moeten omschrijven wat de man zal kiezen. Ze kunnen in het midden laten wat er gebeurt, een open einde schrijven dus. Ze kunnen de gebeurtenissen ook helemaal uitschrijven en de man een keuze laten maken. Of ze schrijven een stuk dat eraan voorafgaat (ab ovo).

als toets verwerk. De leerlingen hebben moeite met het koppelen van relevante begrippen aan de inhoud van de door hen gelezen boeken. Leerlingen zouden natuurlijk idealiter voor hun plezier moeten lezen, maar tegelijkertijd willen we ook weten of ze de structuur van een literair werk zien en begrijpen. Een dilemma dus: ga ik ze laten genieten van het geschreven woord, of wil ik ze het hele werk tot in detail laten analyseren?

Mijn uitgangspunt is dat ik de leerlingen uiteraard iets wil leren, maar dat leren en genieten best naast elkaar kunnen bestaan. Hoe pak je dat didactisch aan? Volgens Janssen et al. (2006) en Janssen en Van den Bergh (2010) wordt literatuur beter begrepen als je creatieve schrijfpoddrachten toevoegt. Je bekijkt een verhaal vanuit de keuken van een schrijver, kruipt in zijn huid en leert zo van een andere kant grip te krijgen op de stof.

KORT VERHAAL	BEGRIPPEN	INHOUD	OPDRACHT
'Hoela', van Cees Nooteboom	ruimte en symboliek: wat doet de beschrijving van de ruimte met het verhaal	Dit verhaal gaat over een kleine jongen die vanuit het woonkamerraam ziet hoe zijn neefje Arthur buiten verdrinkt. Binnen viereen volwassenen zijn verjaardag. Niemand van de volwassenen heeft iets door en ook de kleine jongen vertelt niets. Hij zegt enkel: 'Hoela.'	De leerlingen verplaatsen zich in Arthur, die buiten speelt, en omschrijven hoe hij als kleuter de wereld beleeft. Ze houden daarbij rekening met zijn leeftijd en proberen dat tot uiting te brengen in hoe ze het verhaal brengen.
'De invaller', van René Appel	spanningsopbouw; flashback en flashforward; open einde	Een meisje ziet in een café een man langdurig naar haar kijken. Ze vlucht weg, maar hij komt achter haar aan. Bij haar huis heeft hij haar ingehaald: ze was haar tas vergeten. Of hij even het toilet mag gebruiken? Hij is een voormalige docent van haar en ze laat hem binnen.	Het verhaal eindigt abrupt en de leerlingen mogen de spanning nog wat meer opbouwen door een scène toe te voegen met een spannend element in de vorm van een flashback of flashforward. Ook mogen ze het einde verzinnen. Dat maken ze open of gesloten.
'Het adres', van Marga Minco	tijdverdichting en -vertraging	Het hoofdpersonage gaat, na WO II, op zoek naar de huisraad van haar en haar familie, die in bewaring is gegeven aan mevrouw Dorling. Het adres heeft het hoofdpersonage altijd onthouden. Ze belt aan. Mevrouw Dorling ontkent echter dat ze spulletjes in bewaring heeft en laat haar niet binnen. De tweede maal dat het hoofdpersonage langskomt, doet de dochter van mevrouw Dorling open. Haar moeder is niet thuis. Ze laat het hoofdpersonage wachten in hun woonkamer, die vol staat met alles wat ooit van het hoofdpersonage was.	De leerlingen beschrijven de gedachtegang van de vrouw bij wie wordt aangebeld of haar dochter, waarmee ze een tijdvertraging inzetten. Ze mogen er ook voor kiezen een verdichte gedachte weer te geven van mevrouw Dorling in de oorlog, toen zij spullen kwam halen bij de familie van de hoofdpersoon.

Verbunt en Van Strien (2018) noemen het belang van verlaging van de drempel naar literaire teksten. Ook met eenvoudigere teksten dan de zware literaire werken op niveau 4 en hoger kan de grip op het begrippenapparaat worden bewerkstelligd en kunnen de leerlingen ook hun leesconditie opbouwen – de vlotheid waarmee ze steeds makkelijker begrijpend leren lezen. Korte verhalen zijn daar bij uitstek geschikt voor.

Zou de connectie tussen theorie en praktijk van verhaalanalyse dan misschien wél gezien worden door mijn leerlingen als ik ze zelf in de huid van een schrijver laat kruipen en hen aan de slag laat gaan met perspectief, open plekken, tijdverdichting en tijdvertraging, tijdsprongen, chronologie, open en gesloten eindes, motieven en thema? Daar wilde ik met behulp van een lessenserie creatief schrijven achter komen.

Niet iedereen vindt het schrijven zelf even leuk, maar leerlingen zijn het er in het algemeen over eens dat ze de terminologie bij verhaalanalyse beter begrijpen en als minder abstract ervaren

In de praktijk

Ik besloot de te behandelen begrippen van verhaalanalyse voor deze lessenserie tot zes te beperken en ze inzichtelijk te maken door ze te koppelen aan korte verhalen. Een bijkomend voordeel van het gebruik hiervan is dat ze in één les makkelijk te behandelen zijn. De leerlingen werd gevraagd een onderdeel van het verhaal te herschrijven. Daarbij staat steeds één begrip centraal. Op deze manier is creatief schrijven een manier om een verbinding tussen het begrip en het verhaal te creëren. Na de schrijfpdracht gaven de leerlingen elkaar feedback op hun schrijfproducten.

Een voorbeeld is het verhaal 'Niks tegen Kees zegen' van Jules Deelder. Dit verhaal wordt verteld vanuit het perspectief van één van de twee personages. Je wordt als lezer meegenomen in de beleving van een huisvrouw bij wie een vreemde man aanbelt die van het toilet gebruik wil maken. Zij staat dit toe, maar heeft er allerlei gedachten bij. Als hij vervolgens veel te lang op het toilet is, maakt zij ten slotte de toiletdeur open en dan blijkt hij verdwenen te zijn, op zijn leesbril na, die in de toiletpot ligt. Een seconde later gaat de deurbel weer en staat diezelfde man, kletsnat, voor de deur. Of hij zijn bril terug mag, die is hij vergeten. Hier eindigt het verhaal. Wat er intussen is gebeurd weet je als lezer niet.

De schrijfpdracht bestaat eruit dat leerlingen vanuit het perspectief van de man gaan schrijven en zijn gedachten en belevingen noteren. Het korte verhaal leent zich uitstekend om begrippen als *perspectief*, *weglaten*, *spanningsopbouw* en *open plekken* te illustreren en de leerlingen geven in hun schrijfproducten op creatieve wijze verder invulling aan deze begrippen. Lossen ze het mysterie van de weggelaten tekst op, of creëren ze meer mysterie en spanning? In het kader staan meer voorbeelden van korte verhalen en de bijbehorende schrijfpdrachten.

Resultaten

Mijn collega's van havo 4 en ik gebruiken deze lessenserie al drie jaar. De resultaten die leerlingen behalen bij de toetsen verhaalanalyse, verbeteren met de tijd – al

was het coronajaar daar een uitzondering op. We blijven dit creatieve onderdeel dus handhaven in onze lessen.

Een aantal keren is door middel van een enquête gemeten hoe de leerlingen de lessenreeks hebben ervaren. Niet iedereen vindt het schrijven zelf even leuk, maar leerlingen zijn het er in het algemeen over eens dat ze de terminologie bij verhaalanalyse beter begrijpen en als minder abstract ervaren. Degenen die overgingen naar het vijfde jaar zeggen dat ze er profijt van hadden bij hun schoolexamen literatuur en hun mondeling. Er was meer begrip voor de vorm waarin het literaire werk was gegoten door de schrijver. Als een einde bijvoorbeeld open was, konden ze beter beredeneren wat de motivering daarvoor van de schrijver was.

Andere toepassingen

Natuurlijk is het lastig om na te gaan of deze inzichten daadwerkelijk voortvloeien uit het creatief schrijven, maar ik ben geneigd te denken van wel, want ik zie dit niet voor de eerste keer. Drie jaar geleden heb ik in havo 4 de leerlingen een petrarkisch sonnet laten schrijven. Alle kenmerken van deze dichtvorm moesten erin verwerkt worden. Ze mochten geen scheldwoorden gebruiken, maar verder hadden ze alle dichterlijke vrijheid. De leerlingen die dit hadden gedaan en zelf ook goed hadden uitgevoerd, hadden het jaar erna bij poëzie aanzienlijk minder moeite met het begrijpen van de aangeboden gedichten en met het vinden van bijvoorbeeld het metrum. Ook de stijlfiguren leverden minder problemen op.

De combinatie theorie en praktijk – in dit geval door creatief schrijven – is veelbelovend. Het zelf in de huid kruipen van een dichter of een schrijver leidt tot een beter begrip en verdieping van de lesstof. ■

LITERATUUR

Janssen, T., Broekkamp, H., & Smallegange, E. (2006). *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven: Een onderzoek*. Stichting Lezen.

Janssen, T., & Bergh, H. van den. (2010). Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen. *Levende Talen Tijdschrift*, 11(1), 3–15.

Verbunt, R., & Strien-Windgassen, A. van. (2018). Creatief schrijven als bouwsteen voor een versterkt literatuurcurriculum. *Levende Talen Magazine*, 105(8), 10–15.

binnenkort

7 – 8 juli 2022, World CLIL 2022, Den Haag, <www.worldclil.com>

15 – 19 augustus 2022, Nascholing docent-onderzoekers NVT, Utrecht, <vllt.nl/doconderz>

6 – 12 september 2022, Week van Lezen en Schrijven, <www.lezenenschrijven.nl>

23 september 2022, Conferentie Duurzaam Internationaliseren, Bunnik, <vllt.nl/duurzaaminternationaliseren>

1 – 8 oktober 2022, Week van het Nederlands, <weekvanhetnederlands.org>

3 oktober 2022, Nationaal Congres Engels, Ede, <www.nationaalcongresengels.nl>

14 oktober 2022, Congres Levende Talen, Ede, <congres.levendetalen.nl>

5 november 2022, Ideeëndag Frans, Woerden, <www.fransvanzelfsprekend.nl>

14 – 18 november 2022, Week van de Internationale Student, <www.nuffic.nl>

2 december 2022, Digitaal Congres Levende Talen, <congres.levendetalen.nl>

26 januari – 1 februari 2023, Poëzieweek Vlaanderen-Nederland 2023, <www.poezieweek.com>

Veertiende Nationaal Congres Engels

Het veertiende Nationaal Congres Engels (NCE) vindt plaats op maandag 3 oktober 2022 in de ReeHorst in Ede. Het thema voor deze editie is 'English in a Changed World'. De openingslezing zal worden verzorgd door Thom Kiddle (NILE) en heeft als titel 'Key Language Teacher Competences in the 2020s'. Daarnaast zijn er subplenaire lezingen (met onder anderen Sarah Maria Griffin, Ierse auteur van jeugdliteratuur, zie ook <www.sarahmariagriffin.com>) en zo'n dertig workshops met voor elk wat wils. De registratie is gestart; de kosten zijn 150 euro.

Meer informatie is te vinden op <www.nationaalcongresengels.nl>.

Congres Levende Talen

Op 14 oktober vindt in de ReeHorst te Ede het jaarlijkse Congres Levende Talen plaats. Voor het eerst in twee jaar kunnen deelnemers het congres weer live bezoeken. Het thema van de dag is 'Vakvernieuwing: Kansen voor het talenonderwijs'.

Het congres begint met een debat tussen voor- en tegenstanders van de stelling dat Nederland ondertussen toe is aan een 'deltaplan' voor het talenonderwijs. Verschillende betrokkenen zullen aan het woord komen en hun opvattingen bepleiten. De deelnemers aan het congres krijgen, als leden van de jury, het laatste woord.

Na deze plenaire sessie volgt een gevarieerd programma met diverse bijeenkomsten. Er staan workshops op het programma rond good practices die van belang zijn bij de vakvernieuwing. Deze workshops sluiten aan bij de kernelementen van de nieuwe talencurricula, zoals digitale communicatie, de kracht van literatuur en andere creatieve vormen, interculturele competentie, taalbewustzijn en meertaligheid. Daarnaast kunnen deelnemers aanschuiven aan rondetafelgesprekken over belangrijke vraagstukken die spelen in ons onderwijs, de samenleving en bij de vakvernieuwing.

Natuurlijk is er ook weer een uitgebreide uitgevermarkt waar deelnemers zich op de hoogte kunnen laten stellen van de allernieuwste lesmaterialen. In de pauzes is er volop tijd om te netwerken en bij te praten met collega's. En uiteraard zullen ook passend vertier en een lichtvoetige noot niet ontbreken op deze congresdag.

Voor meer informatie over het Congres Levende Talen kunt u terecht op <congres.levendetalen.nl>.

Nascholingscursus voor docent-onderzoekers

Van maandag 15 tot en met vrijdag 19 augustus 2022 organiseert de Universiteit Utrecht in samenwerking met de Taalunie een nascholingscursus voor docent-onderzoekers Nederlands als vreemde taal (NVT). De cursus is in het bijzonder bedoeld voor docent-onderzoekers die buiten Nederland en Vlaanderen werkzaam zijn. Deze nascholingscursus geeft de cursist grondig inzicht in actuele wetenschappelijke debatten binnen de neerlandistiek, biedt de mogelijkheid deze nieuwe kennis in de eigen onderzoeks- en onderwijspraktijk te verwerken, en geeft de gelegenheid met collega's en professionele partners van gedachten te wisselen over het eigen onderzoek en onderwijs. Het centrale thema van deze zomercursus is de internationale positie van de Nederlandse taal en cultuur, met een speciale focus op recente ontwikkelingen binnen de *digital humanities*.

Meer informatie vindt u hier: <vllt.nl/doconderz>.

Week van het Nederlands

De Week van het Nederlands is een samenwerking van Vlaams-Nederlands Huis deBuren en de Taalunie. Samen met verschillende partners brengen zij de veelzijdigheid van het Nederlands onder de aandacht. Dit jaar vindt het evenement plaats van 1 tot en met 8 oktober 2022. Voor meer informatie zie <weekvanhetnederlands.org>.